

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Cultura 16(4) 2024

ISSN 2083-7275

DOI 10.24917/20837275.16.4.6

Gabriela Bieryt

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID: 0009-0002-7311-1599

Kto się boi queerów?

Problem reprezentacji mniejszości seksualnych w filmach MCU

Wprowadzenie

Popularność produkcji opartych na komiksach Marvela, wchodzących w skład tzw. Marvel Cinematic Universe (w skrócie MCU), ma ogromny wpływ na postrzeganie rzeczywistości przez miliony widzów z całego świata. Ta różnorodność przekłada się na mnogość możliwych przedstawień mniejszości pojawiających się w tym uniwersum.

Fanowska społeczność queerowa¹ czekała na swoją reprezentację właściwie od początku powstania tej franczyzy, zwłaszcza w momencie, gdy komiksowy pierwowzór prezentuje tak wiele postaci LGBTQ+. Tym bardziej ciekawe jest spojrzenie na praktyki stosowane przez Walt Disney Company, korporacji zarządzającej projektami wchodzącymi w skład tego uniwersum. Zapoznanie się z działającymi tam mechanizmami pozwala zrozumieć, dlaczego na pierwszą homoseksualną postać w filmie MCU trzeba było czekać jedenaście lat.

Niniejszy artykuł ma na celu przedstawienie przykładów wprowadzania postaci nieheteronormatywnych w filmach i serialach, a także zaprezentowanie problemu queerbatingu pojawiającego się w produkcjach wchodzących w skład Marvel Cinematic Universe.

Powstanie i struktura Marvel Cinematic Universe

Wydawnictwo komiksowe Marvel Comics zostało założone w 1939 r., a wielkie marzenie jego założycieli o kinowej ekspansji doprowadziło do powstania w 1944 r. kinowego serialu, opowiadającego o przygodach jednej z najbardziej rozpoznawalnych

¹ Termin „queerowa” będzie używany w tym artykule jako nazwa-parasol, odnosząca się do osób nieheteronormatywnych oraz niecisplciowych, czyli homo-, bi-, pan-, aseksualnych, niebinarnych, genderfluid itp.

postaci tej wytwórni, Kapitana Ameryki. Zanim powstało uniwersum, jakie obecnie znamy, Marvel Studios (w latach 1993–1996 pod nazwą *Marvel Films*) do 2004 r. produkowało pojedyncze filmy. Studio zostało założone przez Avi Arada jako część *Marvel Entertainment*. Prowadzone jest przez producenta Kevina Feigeego, będącego prezesem oraz głównym producentem przedsięwzięcia od 2007 r. W 2009 r. firma stała się własnością Walt Disney Company, a od sierpnia 2015 r. jest spółką zależną Walt Disney Studios, stanowiąc część Disney Entertainment.

Marvel Cinematic Universe to transmedialna franczyza, której początki sięgają roku 2008, kiedy to do kin wszedł dystrybuowany jeszcze przez Paramount Studio *Iron Man* (reż. Jon Favreau). Świat przedstawiony w MCU rozwijany jest przez twórców nie tylko za pośrednictwem filmów pełnometrażowych, ale również poprzez seriale, filmy krótkometrażowe (tzw. Marvel One-Shots) oraz powiązane z nimi komiksy. Obecnie franczyza obejmuje trzydzieści sześć filmów oraz czternaście seriali, w tym również animowane. Produkcje te podzielone są na następujące po sobie fazy, które stanowią kolejne etapy rozwoju narracyjnego całego uniwersum. Każda skupia się na określonych wątkach fabularnych i wprowadza nowe postacie oraz motywy, prowadząc do kluczowych wydarzeń wpływających na dalszy rozwój opowiadanych historii. Poszczególne fazy wchodzą w skład dwóch sag. Pierwsza z nich zawierała filmy z trzech pierwszych faz i nosiła tytuł *Saga Nieskończoności*. Obecnie jesteśmy na początku V fazy, którą zapoczątkował film *Deadpool i Wolverine (Deadpool & Wolverine)*, reż. Shawn Levy, 2024). Jest ona elementem Sagi *Multiwersum*, w skład której wchodzi już nie tylko filmy, ale również produkowane i dystrybuowane na platformie Disney+ od 2021 r. seriale. W obecnej fazie narracyjnej główny antagonist, czyli postać Kanga Zdobywcy, grana przez Jonathana Majorsa, nie jest jeszcze w pełni rozwinięta. Z dużą dozą prawdopodobieństwa nie dojdzie już do tego w najbliższej przyszłości. Choć od początku nowej sagi postać ta była budowana jako następcza Thanosa (Josh Brolin), jej przyszłość stoi pod znakiem zapytania ze względu na serię skandali związanych z aktorem, co może skutkować koniecznością ograniczenia jego roli lub całkowitej zmiany antagonistycznej osi fabularnej.

Filmy Marvel Studios adaptują wydawniczy format komiksowy, a główne postacie mają dedykowane im produkcje filmowe lub serialowe (a nawet całe serie), odpowiadające ich komiksowym pierwowzorom. Bohaterowie pojawiają się również gościnnie w innych filmach z serii, tworząc tzw. crossovery². Przykładem takiego podejścia są filmy z serii *Avengers*, w których postacie z różnych filmów pojawiają się w jednej produkcji, aby wspólnie stawić czoła głównemu antagoniście. To modelowy przykład *shared universe*, czyli „współdzielonego uniwersum”³, w którym różne

² Pierwsze crossovery były związane z celami marketingowymi – świadczy o tym promocja komiksowego eventu Marvela z lat 80. XX w., *Secret Wars* (1984–1985). Tworzone przez firmę Mattel figurki z wieloma wariantami jednej lub wielu postaci miały zarobić na swojej wyjątkowości.

³ Zgodnie z definicją podaną na portalu TV Tropes *shared universe* możemy interpretować jako przedstawiany w różnych mediach (książka, komiks, film, serial i/lub gra) fikcyjny wszechświat, w którym pojawiające się historie wzajemnie się zazębiają i są ze sobą kompatybilne, tworząc jedną, spójną narracyjnie całość. Ważnym elementem, szczególnie dla twórców

postacie i wątki narracyjne istnieją w ramach jednej, spójnej rzeczywistości, a poszczególne produkcje są wzajemnie powiązane zarówno fabularnie, jak i tematycznie. Dzięki temu wydarzenia i rozwój postaci w jednym filmie lub serialu mają wpływ na narrację w innych produkcjach, tworząc kompleksową i wielowymiarową strukturę opowieści. Oznacza to, że kluczowym aspektem wspólnego uniwersum jest kanon, czyli zbiór elementów fabularnych i postaci, które składają się na integralną całość danego świata przedstawionego. Nie muszą one pochodzić od jednego twórcy, ale muszą być zgodne z ustaloną wizją i zasadami narracyjnymi tego uniwersum (Busse, Hellekson 2006: 5–32). Szczególnie ważne jest miejsce akcji – wszystkie oficjalne produkcje MCU, filmy czy seriale, uznawane są za część kanonu, chociaż zostały stworzone przez różnych twórców. Jednakże nie wszystkie produkcje są traktowane z równą konsekwencją w kwestii przestrzegania kanonu, co prowadzi do sporadycznych rozbieżności lub niejasności w ramach tej złożonej struktury narracyjnej. Temat ten zostanie rozwinięty w dalszej części artykułu. Spójność uniwersum jest również efektem długoterminowego planowania. Fabuły są tworzone z dużym wyprzedzeniem, co pozwala twórcom na dopasowanie swoich wizji do ustalonego kanonu. Kevin Feige w jednym z wywiadów potwierdził, że opracował plan narracyjny aż do 2028 r.⁴, co ma zapewnić koherencję i ciągłość historii w nadchodzących produkcjach.

Spójność i ciągłość narracyjna MCU wynikają nie tylko z długoterminowego planowania, ale także z umiejętnego łączenia różnych stylów i gatunków filmowych w obrębie jednej struktury fabularnej. Produkcje Marvel Studios charakteryzują się dynamiczną akcją i dużą dawką humoru, nawet w późniejszych produkcjach, takich jak *Czarna Pantera* (*Black Panther*, reż. Ryan Coogler, 2018). Styl i ton filmów MCU wpisują się w nurt Kina Nowej Przygody, o którym już w latach 80. XX w. pisał Jerzy Płazewski oraz Jerzy Szyłak w publikacji, będącej rezultatem badań doktorantów i pracowników Uniwersytetu Gdańskiego oraz profesora Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, Marcina Adamczaka. Realizują one zasady blockbustów, opowiadając historie herosów, zmagających się z globalnymi zagrożeniami, którzy ostatecznie triumfują. Produkcje te stanowią również hybrydę gatunkową w obrębie uniwersum, gdzie ton i konwencja mogą się zmieniać w obrębie jednej serii filmów. Przykładem jest trylogia Kapitana Ameryki: pierwszy film, *Pierwsze Starcie* (*Captain America: First Avenger*, reż. Joe Johnston, 2011) to klasyczne kino wojenne, *Zimowy Żołnierz* (*Captain America: Winter Solider*, reż. Joe i Anthony Russo, 2014) jest thrillerem szpiegowskim, a trzecia część stanowi przykład rozbudowanego crossoveru, w którym pojawiają się liczne postacie z całego uniwersum (Murawski 2015: 37–38).

Podsumowując, Marvel Cinematic Universe to złożone, spójne i przemyślane uniwersum narracyjne, które łączy różnorodne gatunki filmowe i postacie w ramach długoterminowego planu fabularnego, tworząc wspólną rzeczywistość, w której poszczególne historie wzajemnie się przenikają, zachowując ciągłość i konsekwencję narracyjną.

kolejnych medialnych produktów jest to, aby wszystkie informacje były ze sobą kompatybilne. Ważne jest przestrzeganie reguł panujących w tym wszechświecie.

⁴ Wywiad pochodzi z 2014 r., co tym bardziej pokazuje wręcz szalone tempo w planowaniu i przygotowaniu przyszłych produkcji. Słowa te zawierają również niesłychaną wiarę w swój projekt.

Queerowa oś czasu

Aby pokazać rozwój wprowadzania postaci LGBTQ+ do kinowego uniwersum Marvela, odwołam się do queerowej osi czasu MCU, inspirowanej artykułem internetowego magazynu *Attitude*. Zamieszczony w nim wykres jest niezwykle istotny, ponieważ trafnie pokazuje, od jak dawna zapowiadane było wprowadzenie do uniwersum postaci nieheteronormatywnych, oraz pozwala śledzić rzeczywiste postępy w tym zakresie.

Od premiery *Iron Mana* w 2008 r. aż do 2017 r. w filmach Marvela brakowało jakichkolwiek wątków queerowych, które spełniałyby oczekiwania fanów i fanek w zakresie reprezentacji. W tym okresie powstawały jednak liczne społeczności fanowskie, które angażowały się w tzw. shipping – łączenie w pary postaci na ekranie – co zyskało na tyle dużą popularność, że twórcy kolejnych produkcji oraz aktorzy związani z tymi postaciami zaczęli odnosić się do tych interpretacji w wywiadach i materiałach promocyjnych. Teza ta nie wynika tylko z własnych obserwacji, ale podparta jest licznymi artykułami, punktującymi zachowawczy stosunek studia do tego tematu⁵.

Uniwersum, które aspiruje do miana innowacyjnego lidera w obszarze kultury popularnej, powinno dążyć do szybkiego i adekwatnego uwzględnienia oczekiwań queerowej części widowni, która domaga się odpowiedniej reprezentacji w różnorodnym świecie komiksowym. Analiza wczesnych faz Marvel Cinematic Universe sugeruje, że reprezentacja osób LGBTQ+ nie była priorytetowym celem w strategii narracyjnej i produkcyjnej tego uniwersum.

Co znamienne, na pierwszy film, w którym główną rolę grałaby superbohaterka, trzeba było czekać aż trzynaście lat, mimo że postać Czarnej Wdowy, granej przez Scarlett Johansson, posiadała duże grono fanów, a na ekranach pojawiła się już w 2010 r., w filmie *Iron Man II* (reż. Jon Favreau).

Temat reprezentacji powrócił dopiero w 2017 r., kiedy reżyserski duet odpowiedzialny za sukces filmu *Kapitan Ameryka: Wojna Bohaterów* (*Captain America: Civil War*, 2016), Joe i Anthony Russo, w wywiadzie dla *Collidera* stwierdził, że istnieje duże prawdopodobieństwo wprowadzenia superbohatera LGBTQ+ w przyszłych produkcjach MCU. Bracia Russo zwrócili również uwagę na niewystarczającą różnorodność w Hollywood oraz na ryzyko związane z wprowadzaniem postaci homoseksualnych. Jednak, jak słusznie zauważył Anthony Russo, sukces Marvela jest na tyle ogromny, że podejmowanie takiego ryzyka staje się prostsze i bardziej opłacalne.

Deklaracja ta była o tyle ważna, że wychodziła z ust osób odpowiedzialnych za dwie najnowsze odsłony filmów o Kapitanie Ameryce. Niektóre osoby fanowskie miały nadzieję, że może to właśnie ten tytułowy bohater założy metaforyczne tęczęwe trykoty i zostanie mu nadane miano pierwszego superbohatera homo- lub biseksualnego. Tak się jednak nigdy nie stało, a zdaniem twórców w środowiskach fanowskich dochodzi do nadinterpretacji pewnych wątków i scen, które z perspektywy narracyjnej produkcji nie mają istotnego wpływu na fabułę filmu i kolejnych dzieł.

⁵ Jednym z przykładów jest aktor Sebastian Stan, który zazwyczaj pozytywnie odnosi się do twórczości fanowskiej oraz shippów z postacią, którą gra.

W październiku 2017 r. do kin wszedł *Thor: Ragnarok* (reż. Taika Waititi), produkcja o wyraźnie kempowym charakterze, w którym pojawiło się wiele postaci z queerowym kodowaniem. Jedną z nich jest Walkiria, grana przez Tessę Thompson, która miała zostać pierwszą nieheteroseksualną postacią w MCU. Jednak sceny jawnie ukazujące jej biseksualność zostały usunięte z ostatecznej wersji filmu. Co ważne, aktorka (prywatnie także osoba biseksualna) aktywnie walczyła o uwzględnienie tych scen, na co zgodził się również sam reżyser. W jednej z nich z sypialni Walkirii miała wychodzić kobieta, co jednoznacznie sugerowałoby jej orientację. W ostatecznej wersji filmu pozostała jedynie scena, w której – grana przez Cate Blanchett – Hela zabija współtowarzyszki Walkirii. Według interpretacji Thompson jedna z nich miała być dla jej bohaterki kimś więcej niż tylko towarzyszką broni.

Były to również lata, w których sam Kevin Feige wielokrotnie zapowiadał wprowadzenie postaci superbohatera geja do MCU. Pojawiły się także plotki, że studio szuka aktora homoseksualnego, który zagrałby tę postać. Po entuzjastycznych zapowiedziach queerowa społeczność doczekała się nareszcie swojej reprezentacji, jednak nie spełniła ona w pełni oczekiwań fanów i fanek. Po dziesięciu latach oczekiwania na postać o wyraźnie zarysowanej tożsamości LGBTQ+ otrzymali oni jedynie epizodyczne role o minimalnym wpływie na fabułę, co pozostawiło poczucie rozczarowania i niewystarczającej reprezentacji.

Pierwszą jawnie przedstawioną postacią LGBTQ+ w Marvel Cinematic Universe (MCU) jest tzw. Grieving Man, grany przez jednego z reżyserów filmu *Avengers: Koniec gry* (*Avengers: Endgame*, 2019), Joego Russo. Postać ta została przedstawiona w krótkiej scenie na początku filmu, podczas uczestniczenia w grupie wsparcia prowadzonej przez Steve'a Rogersa (Chris Evans) i opowiadania o stracie męża oraz próbie powrotu do normalności po zniknięciu połowy populacji wymazanej przez Thanosa. Była to scena na tyle krótka, że mogła być łatwo usunięta przy dystrybucji na rynek rosyjski lub chiński, gdzie często wycina się wątki związane z tematyką LGBTQ+. Reakcje fanów i fanek były w większości negatywne – twórcom zarzucano bagatelizowanie ważnego problemu, jakim jest brak reprezentacji, a także krytykowano reżysera za umniejszanie znaczenia tej kwestii, co odbierano jako lekceważenie społeczności LGBTQ+.

Kwestia cenzurowania przez Disneya własnych produkcji, zawierających wątki LGBTQ+ (a nawet ich celowego ograniczania), wykracza poza ramy Marvel Cinematic Universe i mogłaby stanowić temat odrębnej analizy. W tym artykule jednak skupię się wyłącznie na reprezentacji w filmach komiksowych należących do MCU.

Zgodnie z przewidywaniami wcześniejsze śmiałe deklaracje twórców spotkały się z negatywną reakcją społeczności fanowskiej, wyrażającej swoje niezadowolenie z niespełnionych oczekiwań na forach internetowych czy w mediach społecznościowych. Jak można się było spodziewać, po wcześniejszych, odważnych zapowiedziach, fandom nie był zadowolony⁶. Kevin Feige wyjaśniał, że ta postać nigdy nie miała być pierwszą pełnoprawną postacią queerową. Celem było wprowadzenie bohatera w sposób naturalny, aby nie wywoływał on żadnych specjalnych reakcji otoczenia, żeby pokazać w ten sposób, że jego orientacja seksualna jest w tym świecie traktowana jako coś

⁶ Widać to w dyskusjach na forach internetowych.

zupełnie normalnego. W tych słowach widać desperacką próbę usprawiedliwienia nieprzemyślanego posunięcia. Choć samo założenie, aby orientacja seksualna bohatera była traktowana naturalnie, jest oczywiście słuszne, jednak jak na pierwszą postać queerową w MCU, po prawie dziesięciu latach zapowiedzi, stanowi to niewystarczającą odpowiedź na potrzeby widzów, pragnących zobaczyć bohaterów, z którymi mogliby się utożsamiać.

Lata 2021–2022 to czas zmian. Jedną z głównych postaci *She-Hulk* (2022), adwokatką Nikki Ramos (Ginger Gonzaga) mówi o swojej biseksualności, komentując profile na jednym z portali randkowych. Powstaje również serial *Loki* (2021–2023), w którym potwierdzona zostaje biseksualność (lub według niektórych interpretacji panseksualność) głównego bohatera. Choć kwestia ta wzbudziła mieszane reakcje wśród fandomu (co omówię szczegółowo w dalszej części), jest to znaczący krok w kierunku większej reprezentacji. Ponadto w serialu *Hawkeye* (2021) na platformie Disney+ pojawia się pierwsza postać homoseksualna, której wątku studio nie planowało wyciąć. Wendy Conrad, grana przez Adetipo Thomasa, wspomina w rozmowie swoją żonę, choć pojawia się jedynie jako postać drugoplanowa w trzech odcinkach.

Film *Doktor Strange w multiwersum obłądu* (*Doctor Strange in the Multiverse of Madness*, reż. Sam Raimi, 2022) przedstawia nową bohaterkę, Americę Chavez (Xochitl Gomez), która w komiksach jest lesbijką. W filmie jej orientacja nie zostaje jednak wyraźnie przedstawiona; jedynym subtelnym nawiązaniem jest noszona przez nią tęczowa przypinka. W jednej z krótkich retrospekcji widzimy za to jej matkę, co stanowi istotny element reprezentacji. Film ten jest również kolejnym przykładem produkcji, w której Walt Disney nie ugina się pod naciskami takich państw jak Arabia Saudyjska czy Egipt, żądających usunięcia tej sceny pod groźbą zakazu wyświetlania filmu na ich rynkach.

Przed premierą *Thor: Miłość i grzmot* (*Thor: Love and Thunder*, reż. Taika Waititi, 2022), grająca Jane Foster, Natalie Portman zapowiadała wyraźne wątki queerowe w produkcji. Jednakże po obejrzeniu filmu widzowie zauważyli, że pod względem kampanowego stylu nie dorównuje on poprzedniej części przygód boga z Asgardu. Tym bardziej zaskakujące wydają się słowa reżysera Taiki Waitiego, który stwierdził, że „to szaleństwo”, iż relacje LGBTQ+ wciąż nie są w pełni znormalizowane w filmach. Dodał również: „Dobrą rzeczą jest kręcenie tego w tych filmach, ponieważ możemy to zobaczyć w filmach głównego nurtu i jest to znormalizowane” (Crispim 2017). W rezultacie można odnieść wrażenie, że zapowiedzi te miały na celu przyciągnięcie uwagi i zyskanie przychylności społeczności LGBTQ+, co stanowi przykład queerbaitingu.

Słowa te mogą budzić kontrowersje, zważywszy na fakt, że reżyser w przeszłości miał już okazję wprowadzić jawne postacie queerowe, lecz tego nie zrobił. *Thor: Love and Thunder* częściowo naprawia błędy poprzednika, wprowadzając mniej subtelne odniesienia i aluzje do biseksualności Walkirii, takie jak scena, w której podczas ucieczki z Olimpu całuje ona kobietą dłoń, niczym Robin Hood. Jej orientacja będzie jeszcze eksplorowana w filmie *Marvels* (reż. Nia DaCosta, 2023), gdzie sugerowany będzie jej związek z Kaptainem Marvel (Brie Larson). W krótkiej scenie Korg (Taika Waititi) okazuje się gejem, co jest w tym świecie naturalne dla jego rasy, składającej się z samych samców. To jednak wzbudziło wątpliwości wśród fanów i zachwiało jedną

z najważniejszych zasad *shared universe* – wszystkie media w obrębie uniwersum muszą się wzajemnie uzupełniać i być spójne. Watiti sam sobie zaprzecza, wprowadzając we wcześniejszym filmie postać matki Korga, co – choć wspomniane przelotnie – podważa ustanowiony kanon i stało się przedmiotem dyskusji w fandomie.

Kontynuując temat queerowej reprezentacji w MCU, warto zwrócić uwagę na *Czarną Panterę: Wakanda w Momi Sercu* (*Black Panther: Wakanda Forever*, reż. Ryan Coogler, 2022). Film zawiera sceny ukazujące relację pomiędzy nowo przyjętą wojowniczką elitarną grupą Dora Milaje, Aneką (Michaela Coel) a weteranką Ayo (Florence Kasumba). Już na początku filmu widzowie mogą obserwować wymianę zdań pomiędzy kobietami, a podczas uroczystości pod koniec akcji filmu widzimy, jak Aneka całuje Ayo w czoło i obejmuje ją. Wątek ten został zaczerpnięty z komiksu *Black Panther: World of Wakanda* z 2017 r. Dla Michaeli Coel ukazanie queerowej tożsamości jej bohaterki było niezwykle istotne, co podkreślała w wywiadach.

Warto również zauważyć, że już w pierwszej części *Czarnej Pantery* mogliśmy zobaczyć zalążek queerowej relacji. W pokazach testowych filmu recenzenci mogli zaobserwować scenę pomiędzy Ayo i Okoye (graną przez Danai Gurirę), przypominającą słynną wymianę zdań z *Gwiezdnym Wojem: Imperium kontratakuje* (*Star Wars: Empire Strikes Back*, reż. Irvin Kershner, 1980): na komplement skierowany w jej stronę Okoye odpowiada lakonicznie: „I know”. Scena ta została jednak usunięta z ostatecznej wersji filmu, co spotkało się z krytyką zarówno ze strony fanów, jak i recenzentów zarzucających wytwórni wycofywanie się z ukazania queerowej relacji. W ostatecznej wersji filmu Okoye została przedstawiona jako żona W’Kabi’ego (Danai Gurira), jednak ich relacji na ekranie nie rozwinięto w sposób ukazujący jakiegokolwiek głębsze uczucia, co dodatkowo wzbudziło rozczarowanie wśród widzów.

Czy przyszłość MCU rzeczywiście zapowiada się bardziej inkluzywnie? Biorąc pod uwagę, że dla korporacji takich jak Disney priorytetem są zyski finansowe, nie można tego jednoznacznie przewidzieć. Coś jednak się zmienia. Marvel zatrudnił transpłciową aktorkę Zoe Terakes w nieujawnionej jeszcze roli w serialu *Ironheart* (2025), a drag queen Shea Couleé, znana z *RuPaul’s Drag Race* (2009–) dołączyła do obsady innego, tajemniczego projektu.

Do promocji najnowszej produkcji MCU, *Deadpool & Wolverine*, wykorzystywano fakt, że w komiksach postać ta jest przedstawiana jako osoba panseksualna. We wszystkich częściach trylogii pojawiały się sceny mogące to potwierdzić, jednakże zawsze stanowiły one tylko kolejny z elementów humorystycznych. To samo dotyczy się najnowszej produkcji, w której marketing filmu opierał się na ich domniemanym, romantycznym związku. Jeden z plakatów pokazuje zbliżenie dłoni Deadpoola w rękawiczce głaszczącej pazurzystą dłoń Wolverine’a; inny, powiela projekt plakatu z 1991 r. do *Pięknej i Bestii* (*Beauty and the Beast*, reż. Kirk Wise i Gary Trousdale), pokazując ich w bliskim, powolnym tańcu.

Orientacja rozgadane go najemnika, Wade Wilsona (Ryan Reynolds), nigdy nie została wspomniana wprost, chociaż w czasie trwania filmu widzimy wiele wariantów tej postaci. Wbrew oczekiwaniom produkcja nie stała się jednak istotnym krokiem w kierunku większej reprezentacji osób LGBTQ+ w Marvel Cinematic Universe.

Disney, parki rozrywki i ustawa „Don't Say Gay”

Proces istotnych zmian w podejściu Disneya do queerowej reprezentacji zbiegł się w czasie z przegłosowaniem na Florydzie ustawy o sygnaturze HB 1557, powszechnie znanej jako „Don't Say Gay Bill”. Ustawa ta zakazuje prowadzenia w placówkach edukacyjnych (od przedszkola do trzeciej klasy podstawówki) rozmów na tematy związane z tożsamością płciową lub z orientacją inną niż heteroseksualna. Zwolennicy ustawy argumentowali, że jej celem jest zapewnienie rodzicom możliwości samodzielnego decydowania o przekazywaniu informacji na te tematy oraz uniknięcie narzucania dzieciom określonego światopoglądu. Ustawa została ostatecznie wprowadzona w życie w lutym 2022 r. przez republikańskiego gubernatora Rona DeSantisa. Jakże ma to jednak znaczenie dla Walt Disney Company?

Ustawa ta bezpośrednio wpływa na produkcje zawierające queerowe wątki, ograniczając możliwość ich prezentowania w materiałach edukacyjnych oraz w kontekście skierowanym do młodszej widowni na terenie Florydy. Warto jednak zauważyć, że zarząd Disneya mógł nieświadomie lub niezamierzenie odegrać pewną rolę w procesie wprowadzenia ustawy.

Od początków swojego istnienia Disney starał się bowiem kreować jako marka przyjazna rodzinom o konserwatywnych wartościach. Nawet w swoich parkach rozrywki, które w amerykańskim społeczeństwie lat 80. XX wieku były popularnym miejscem randek dla nastolatków, Disney zapewniał dostęp do miejsc przeznaczonych do tańca disco wyłącznie parom heteronormatywnym. Tak było między innymi w Kalifornii. Gdyby nie działania członków społeczności LGBTQ+, skostniałe zasady panujące w parkach rozrywki Disneyland trwałyby jeszcze długie lata. Obecnie istnieją tam specjalne wydarzenia, takie jak *Gay Days*, które potrafią przyciągać ponad 150 000 tys. uczestników. Jest to istotne wydarzenie, ponieważ wielu uznaje je za przełomowy moment w zmianie podejścia Disneya do queerowych gości i klientów.

Związki Disneya z ustawą „Don't Say Gay” są niezwykle złożone i obejmują liczne aspekty ekonomiczne, kulturowe oraz marketingowe, które wykraczają poza zakres tematyczny tego artykułu. Warto jednak wspomnieć o nieścisłościach w komunikacji, najprawdopodobniej mające na celu zatuszowanie powiązań z politykami. W lutym 2022 r. *Orlando Sentinel* poinformował, że Walt Disney Company przekazał pieniądze wszystkim sponsorom ustawy, w tym samemu gubernatorowi. Jest to sprzeczne z wewnętrznym oświadczeniem, w którym CEO Disneya, Bob Chapek, poinformował, że firma będzie wspierać swoich pracowników LGBTQ+, ale nie zajmie żadnego oficjalnego stanowiska w sprawie ustawy. Stwierdził też, iż Disney może mieć największy wpływ poprzez tworzenie inspirujących treści promujących inkluzywność. Z kolei w publicznym oświadczeniu Disney ogłosił, że od początku sprzeciwiał się tej ustawie, a brak wcześniejszego publicznego stanowiska był celową strategią mającą na celu prowadzenie zakulisowych rozmów z przedstawicielami obu stron Izby.

Wszystkie imprezy promujące równość oraz liczne zapowiedzi i posty w mediach społecznościowych, w których wytwórnia celebrytuje *Miesiąc Dumy (Pride Month)* i przedstawia garstkę swoich queerowych postaci, wzbudziły tym większe oburzenie opinii publicznej, gdy ujawniono, jak silne powiązania Walt Disney Company miało

z kontrowersyjną ustawą „Don't Say Gay”. Po czasie (w momencie składania przeprosin przez głównego CEO firmy po wprowadzeniu owego prawa i protestów ze strony pracowników) do sytuacji odniosło się również Marvel Studios, podległe Disneyowi. W oficjalnym oświadczeniu, opublikowanym w mediach społecznościowych, skrytykowało przyjęte prawo i opowiedziało się po stronie społeczności LGBTQ+.

Z jednej strony firma zapewniała pracowników, że szanuje wszystkich bez względu na płeć, wyznanie, kolor skóry oraz orientację, a z drugiej wspiera polityków pragnących ograniczenia ich praw. Osoby związane z kreatywną stroną projektów studia wytykały hipokryzję Boba Igera, który pisząc o niezachwianym wsparciu społeczności, zapominał wspomnieć o cenzurze scenariuszy zawierających wątki par jedнопłciowych czy osób transpłciowych. Dana Terrace, wieloletnia pracowniczka Disneya oraz twórczyni serialu *Sowi Dom* (*The Owl House*, 2020–2023), zawierającego dużą liczbę postaci LGBTQ+, otwarcie skrytykowała działania swoich przełożonych w filmie opublikowanym na portalu X (wcześniej Twitter). Swoje stanowisko podsumowała stwierdzeniem: „I'm f***ing tired of making Disney look good”.

Alex Hirsch, amerykański animator, aktor głosowy, scenarzysta, znany między innymi jako twórca animowanego serialu *Wodogrzmoty Małe* (*Gravity Falls*, 2012–2016), wielokrotnie krytykował praktyki swojego pracodawcy, dotyczące cenzury wątków homoseksualnych. W 2022 r. umieścił na portalu X (dawny Twitter) video zmontowane z kilkunastu cenzorskich notatek, jakie dostał podczas tworzenia dla Disneya wspomnianej wyżej produkcji, oraz swoje, niekiedy prześmiewcze, odpowiedzi na nie. To nie pierwszy raz, kiedy artysta wypowiadał się na ten temat publicznie, zarzucając firmie tęczyowy kapitalizm. Zaledwie dwa lata wcześniej, również na portalu X, pisał o oficjalnym zakazie wprowadzenia do swojego serialu postaci jawnie queerowych.

Pomimo kontrowersji związanych z ustawą „Don't Say Gay” oraz krytyki ze strony społeczności LGBTQ+ Disney stara się prezentować jako firma wspierająca różnorodność i inkluzywność. W parkach rozrywki (również w tych na Florydzie) podczas *Pride Month* można nabyć gadżety z tęczowymi Myszkami Miki i Minnie, a wesołe hasła o tolerancji widoczne są niemal na każdym kroku. Jednak takie działania budzą wątpliwości i bywają krytykowane jako przykłady *pinkwashingu*⁷ lub *rainbowwashingu*⁸. Praktyka ta polega na promowaniu rzeczy związanych z tęczą flagą,

⁷ Termin ten używany jest również w kontekście wykorzystywania osób pozycjonujących się jako liderzy w walce z rakiem piersi, którzy jednocześnie angażują się w praktyki mogące przyczynić się do wzrostu zachorowań na tę chorobę (Lubitow, Davis 2011: 139–140).

⁸ Co ciekawe, kwestia ta nie dotyczy tylko marketingu produktów, ale również państw. Przykładem jest Izrael, w stosunku do którego termin ten został użyty po raz pierwszy. Na portalu codziennikfeministyczny.pl możemy przeczytać: „W brandingu państw, zwłaszcza tych zaangażowanych w konflikty zbrojne, niezwykle istotną rolę odgrywa międzynarodowy wizerunek. Izrael przyjął więc strategię PR-ową mającą na celu zmianę postrzegania go jako kraju będącego w ciągłym stanie wojny, represjonującego Palestyńczyków i Palestynki, okupującego ziemię palestyńskie. Pinkwashing, jak to zjawisko zostało nazwane przez antyokupacyjne aktywistki i aktywistów, to kreowanie wizerunku państwa jako nowoczesnego, innowacyjnego, wspierającego sztukę, kulturę i równość – głównie równość kobiet i osób LGBTQ” (Gorzka refleksja... 2016).

ich wytwarzaniu i sprzedawaniu pod pretekstem wsparcia dla społeczności LGBT+ przez firmy, które w rzeczywistości nie podejmują żadnych realnych działań na rzecz tej grupy społecznej. Wykorzystanie motywów lub barw związanych z queerowością ma na celu zwiększać zyski. Zazwyczaj wzrost takich praktyk notuje się w okresie *Pride Month* (czerwiec).

Disney do perfekcji dopracował inną technikę marketingową, związaną z branżą filmową, która zapewnia zainteresowanie widza i sprawia, że członkowie fandomów otwierają swoje portfele na nowe gadżety związane ze swoimi ulubionymi postaciami. Mowa o *queerbaitingu*.

Queerbaiting

Queerbaiting to praktyka związana jeszcze z czasami funkcjonowania Kodeksu Haysa, polegająca na kodowaniu queerowych postaci, których nie można było jawnie pokazywać na ekranie. Praktyka ta ma na celu zaangażowanie widza w historię postaci posiadającej nieokreśloną seksualność, ograniczając się jedynie do podtekstów i niedopowiedzeń. Kluczowym elementem tego pojęcia jest intencjonalność, ponieważ twórcom zarzuca się świadome wprowadzanie widzów w błąd w celach marketingowych i finansowych (Kobus 2017: 144–146).

Według moich obserwacji największymi ofiarami tej polityki w MCU są takie postaci jak Kapitan Ameryka, Kapitan Marvel oraz Loki (Tom Hiddleston), których mniej lub bardziej określona seksualność stała się tematem dyskusji i stworzyła ogromny fanowski dyskurs związany z shippingiem, czyli łączeniem ze sobą postaci w romantyczne relacje, często wbrew materiałowi źródłowemu (Parry 2019: 127–129), co wykorzystywane jest w promocji związanych z nimi produkcji.

Adaptacje komiksowych opowieści o Kapitanie Ameryce pokazały piękny przykład męskiej przyjaźni pomiędzy Stevem Rogersem a Kapitanem Ameryką oraz Jamesem „Buckym” Barnesem (Sebastian Stan), przyszłym Zimowym Żołnierzem. Ten drugi zachowywał się we wszystkich tych filmach jak dama w opresji, którą dzielny bohater musi raz za razem ratować. Stanowiło to przeciwieństwo dla postaci Margaret „Peggy” Carter (Hayley Atwell), będącej (kobięcym) obiektem uczuć Steve’a.

Niesamowita miłość i oddanie, jakimi Steve darzył Bucky’ego, była odczytywana nie tylko jako platoniczna relacja dwóch przyjaciół, tym bardziej w momencie tak trudnym dla nich obydwu jak scena na statku w *Kapitan Ameryka: Zimowy Żołnierz*, jasno pokazująca, że dla ich relacji Steve jest gotów nawet umrzeć. Tym większą frustrację wśród fanów wywołało zakończenie wątku tej postaci w *Avengers: Koniec gry*, które dla części fandomu było o tyle trudne do zrozumienia i akceptacji, że swoje głosy sprzeciwu wyrażali na forach internetowych⁹.

⁹ Przykładowa dyskusja po komentarzu osoby, która zamieściła wpis na forum internetowym „Quora”:

Do you think Steve Rogers' ending ruins his development at the end of Avengers: Endgame?. <https://www.quora.com/Do-you-think-Steve-Rogers-ending-ruins-his-development-at-the-end-of-Avengers-Endgame> (dostęp: 25.09.2024).

Był to okres, kiedy relacja między Stevem Rogersem a Bucky'm Barnesem, znana w fandomie jako „Stucky”, cieszyła się ogromną popularnością. Twórcy byli świadomi tej fanowskiej interpretacji, o czym świadczy liczba postów i reakcji pod hashtagem #GiveCaptainAmericaABoyfriend. W odpowiedzi na niechęć twórców do potwierdzenia biseksualności Steve'a Rogersa fani krytykowali decyzję o stworzeniu romantycznego wątku między nim a Sharon Carter (Emily VanCamp), siostrzenicą jego zmarłej dziewczyny, uznając to za próbę odwrócenia uwagi od potencjalnych queerowych wątków. Trafnie opisuje to Aldona Kobus, przytaczając słowa Joego Russo: „ludzie mają prawo interpretować ten związek, jak tylko chcą... Robili to już na wiele sposobów i wspaniale jest widzieć, jak spierają się o to, jakie ten związek ma dla nich znaczenie. My, jako twórcy, nigdy go nie zdefiniujemy jednoznacznie, ale ludzie mogą interpretować go, jak chcą” (Kobus 2017: 149). Sama ta wypowiedź stanowi zasadnicze sedno *queerbaitingu*, jaki ma miejsce przy promocji filmów Marvela, jednak podkreśla go jeszcze bardziej kolejna wypowiedź Russo: „Dla nas to zawsze będzie braterski związek, tak go interpretujemy” (Kobus 2017: 149). Co jednak ciekawe, podczas promocji *Kapitan Ameryka: Wojny Bohaterów* ten sam reżyser określił swój film jako „historię miłosną” pomiędzy wspomnianymi bohaterami.

Wśród fanów niewątpliwie negatywnych komentarzy wygenerowała ostatnia scena tej dwójki w filmie *Avengers: Koniec gry*. Twórcy zdecydowali, że w ramach nagrody za ciężką pracę przy ratowaniu świata Steve Rogers zostanie wysłany do alternatywnej rzeczywistości, w której zacznie nowe życie z wariantem swojej Peggy. Zgodnie z logiką panującą w tym uniwersum można odnieść wrażenie, że wytwórnia wolała poświęcić jedną z rzeczywistości, niż pozwolić, by Kapitan Ameryka miał partnera tej samej płci. Podobny los spotkał postać Kapitan Marvel, czyli Carol Danvers. Seksualność tej postaci przez lata była obiektem dyskusji fanów MCU. W pierwszym filmie z 2018 r. tytułowa bohaterka przyjaźni się z Marią Rambeau (Lashana Lynch), a ich relacja jest jedną z głównych osi tej produkcji. Są ze sobą bardzo blisko, służyły razem w Siłach Powietrznych. Po rzekomej śmierci Carol Maria otrzymała cały jej dobytek. Mocno sugeruje się również wspólnie wychowywanie córki Marii, Moniki (Akira Akbar), która nazywa Danvers „ciocią”. W jednej ze scen filmowych kobiety przeglądają album ze zdjęciami przedstawiającymi Carol i Marię jako jedyne osoby wychowujące Monikę.

Przed premierą filmu *Marvels* pojawiły się informacje, że Carol będzie w związku z Walkirią. Ostatecznie ta druga pojawia się w gościnnej roli, pomagając eskortować uchodźców do Nowego Asgardu. Podczas tego spotkania wojowniczką całuje Kapitan Marvel w policzek. Wiadomo, że scena ta miała być bardziej dosadna – jedna z bohaterek miała powiedzieć, że „lepiej współpracują jako przyjaciółki”, insynuując widzom ich zakończoną relację romantyczną, ale zostało to wycięte. W kolejnej usuniętej scenie, która została udostępniona w wydaniu DVD, Walkiria telefonując do Carol, nazywa ją tytułową frazą poematu metaforycznego Walta Whitmana, „O Captain, my Captain!”.

Jedną z najbardziej złożonych i wielowymiarowych postaci w Marvel Cinematic Universe jest Loki. Postać, inspirowana mitologicznym bogiem psot, jest młodszym bratem Thora, księciem Asgardu oraz prawowitym władcą Jotunheimu. Loki

zadebiutował w filmie *Thor* (reż. Kenneth Branagh, 2011), po czym kontynuował swoją obecność w kolejnych produkcjach: *Thor: Mroczny Świat* (*Thor: The Dark World*, reż. Alan Taylor, 2013), *Thor: Ragnarok* i *Thor: Miłość i grzmot* oraz w filmach z serii *Avengers* (reż. Joss Whedon), *Avengers: Wojna bez granic* i *Avengers: Koniec gry*. Postać ta zyskała również swój własny, składający się z dwóch sezonów, serial *Loki* (2021–2022).

Loki zyskał zaskakująco wiele osób fanowskich (głównie wśród damskiej części widowni) za sprawą swojej tragicznej historii złoczyńcy niegodziwego, jednak w głębi serca pogubionego i pragnącego pochwały od najbliższych. Poprzez swoją oczywistą opozycję do muskularnego, męskiego bohatera (Thora) Loki staje się postacią kwestionującą klasyczny model męskości, odstępując od sztywnych ram stereotypowego herosa i proponując alternatywne, bardziej złożone wyobrażenie męskości. Loki jawi się w pierwszym *Thorze* jako Lucyfer, który woli upaść, niż zostać uratowany przez swojego ojca. Jego wygląd – długie, czarne włosy, szczupła budowa ciała, bardzo jasna skóra, są kojarzone ze sfeminizowanym mężczyzną, co w połączeniu z jego zmiennokształtną mocą sprawia, iż jego bliżej nieokreślona (do czasu) tożsamość płciowa była obiektem wielu dyskusji wśród fanów (Easton 2013: 39–43).

W filmie *Thor: Ragnarok* otrzymaliśmy pierwsze wskazówki dotyczące orientacji tej postaci, a przypominają one bardziej niezręczny *queerbaiting* niż próbę wprowadzenia reprezentacji. Chodzi tutaj o relację Lokiego z Grandmasterem (Jeff Goldblum), która może wyglądać na seksualną (lub działać jako żart). Częste zbliżenia czy uśmiechy, kierowane przez Grandmastera do boga psot podczas ich wspólnych scen, jak można się spodziewać, nie prowadziły do żadnych deklaracji.

Dopiero serial *Loki* zmienia tę relację. Opowiada historię bohatera po wydarzeniach z *Endgame*, w których tytułowy bohater, w wyniku błędu grupy Avengersów, kradnie z alternatywnej rzeczywistości Tesseract, doprowadzając do zmian w linii czasowej. W ten sposób trafia on do TVA (*Time Variance Authority*), organizacji kontrolującej kontinuum czasoprzestrzenne, i musi pomóc odnaleźć swój wariant, czyli Lokiego z innego wymiaru.

W materiale promocyjnym zaprezentowano filmik przedstawiający akta Lokiego, w których w rubryce „płeć” zapisano *fluid*, co wywołało intensywną dyskusję wśród fanów, sugerując, że postać ta może być *gender-fluid*. Chociaż można uznać to za potwierdzenie tożsamości bohatera, kwestia ta nigdy nie została wyraźnie rozwinięta ani zaakcentowana w samym uniwersum MCU, pozostając jedynie elementem kampanii promocyjnej. Sylvie, garna przez Sophie Di Martino, miała najprawdopodobniej stanowić rozwiązanie tej kwestii. Choć pojawiła się jako wariant Lokiego, określana przez inne postaci jako „kobięcy Loki”¹⁰, sama określa się cały czas jako postać samostanna. W trzecim odcinku dochodzi do rozmowy między wariantami na temat ich przeszłości. Na pytanie zadane przez Sylvie o to, czy Loki posiada księcia lub księżniczkę, bohater odpowiada: „A bit of both”. Na tym zakończono próbę prezentacji *queerości* Lokiego, chociaż reżyserka serialu, Kate Herron, bardzo cieszyła się, że będąc

¹⁰ Mobius, grany przez Owena Wilsona, zwraca się do niej jako „Loki’s female self” w czwartym odcinku serialu.

osobą biseksualną, mogła zaprezentować takową postać w MCU. Ta szczerza deklaracja nie wszystkim się jednak spodobała. Dało się słyszeć głosy, że reprezentacja dająca się tak łatwo wymazać, nie jest godną reprezentacją.

Słowa te najczęściej przywoływano w kontekście zaprezentowania relacji Lokiego z Mobysem. Dzięki licznym scenom świadczącym o ich zażyłości pojawili się fani wierzący w możliwy rozwój tej relacji na romantycznej płaszczyźnie. Nie spodobała im się jednak interwencja w tej sprawie, podjęta przez scenarzystę serialu, Mike'a Waldrona. Określił on doszukiwanie się queerowości w relacji tej dwójki jako „niewłaściwy sposób ich odczytywania”. Jest to o tyle niesprawiedliwe w stosunku do fanów, iż mamy do czynienia z wprowadzeniem biseksualnego bohatera, którego po ujawnieniu momentalnie umieszcza się w związku z kobietą. Nie jest to oczywiście próba negowania faktu, że osoby biseksualne mogą być w związkach heteroseksualnych. Jednak w momencie queerowego kodowania relacji Lokiego z Mobysem była to kolejna próba grania na emocjach fanów, pragnących reprezentacji.

Reprezentacja

Co jednak ważne i warte podkreślenia, Marvel nie powinien być kojarzony tylko z nieuczciwymi praktykami. Jak już wspominałam, od 2021 r. zauważalnie zmieniło się podejście do wprowadzania do filmów postaci o orientacjach seksualnych innych niż heteroseksualna. Może być to związane z raportem „LGBTQ Inclusion in Advertising and Media”, pierwszym opracowaniem przygotowanym w 2020 r. przez organizację GLAAD (we współpracy z firmą Procter & Gamble). Wyniki tych badań jasno wskazują, że pokazywanie osób LGBTQ+ w mediach rzutuje na wzrost tolerancji oraz społecznej świadomości na temat problemów, z którymi się one borykają, co wzmacnia postawy wsparcia, promuje wartości akceptacji oraz szacunku dla różnorodności.

Wspominałam już również o postaciach Walkirii i Korga, wprowadzonych przez Taikę Waititiego. Ich przedstawienie spotkało się z różnym odbiorem, zarówno pozytywnym, jak i negatywnym, w zależności od kontekstu i sposobu ich integracji w fabułę. Zanim to się jednak wydarzyło, pojawiła się pierwsza pełnoprawna postać homoseksualna. W filmie *Eternals* (reż. Chloé Zhao) zaprezentowano grupę przedwiecznych istot, odpowiedzialnych za kształtowanie się historii Ziemi. Jedną z nich był Phastos, grany przez Briana Tyree'a Henry'ego. Pełnił on funkcję wynalazcy w swojej grupie, a po jej rozpadzie zamieszkał między ludźmi, gdzie poznał swojego męża, Bena Stossa (Haaz Sleiman). Razem wychowywali syna (Jacka), co zostało pokazane w scenie ponownego spotkania Sersi (Gemma Chan) i Ikarusa (Richard Madden). Jest to scena przełomowa dla MCU nie tylko dlatego, że prezentuje szczęśliwą, wspierającą się nawzajem queerową rodzinę wychowującą dziecko, ale także z tego powodu, że pokazuje pocałunek kochających się mężczyzn.

Scena ta ważna jest również z innego, komercyjnego powodu. Disney postanowił bowiem nie wypuszczać okrojonej wersji filmu w krajach „wrażliwych” na wątki homoseksualne, przez co filmowe premiery ominęły Arabię Saudyjską, Kuwejt i Katar. To ważna deklaracja w kontekście przyszłych projektów, które mogą eksplorować queerowe postacie.

Zakończenie

Jak pokazały przytoczone przeze mnie przykłady, pomimo pomniejszych prób wyłamania się ze schematów krzywdzących mniejszości i wielu lat obecności *queerbaitingu* w MCU, praktyka ta nadal pozostaje powszechna. Jest to związane z możliwością wycinania wątków queerowych na rynkach, gdzie tematyka osób LGBTQ+ spotyka się z cenzurą lub oskarżeniami o promowanie lewicowej propagandy. Chociaż Marvel podejmuje coraz śmielsze kroki w kierunku inkluzywności, wprowadzając postaci queerowe oraz przedstawiając różnorodność etniczną, kolor skóry czy niepełnosprawności, wciąż w jego filmach brakuje głębszego zaangażowania w te wątki. W wielu przypadkach postaci te pozostają jedynie symbolami, które zdają się spełniać minimalne wymagania reprezentacji, nie wnosząc istotnego wkładu do narracji. Aby rzeczywiście osiągnąć autentyczną reprezentację, MCU musi nie tylko wprowadzać różnorodne postaci, ale także rozwijać ich historie w sposób znaczący i integralny, tak aby nie były one jedynie elementem strategii marketingowej, lecz stanowiły pełnoprawną część świata przedstawionego.

Bibliografia

- Adekaiyero Ayomikun. 2022. 'Black Panther: Wakanda Forever' teases the smallest slither of a lesbian relationship between 2 characters. <https://www.businessinsider.com/black-panther-wakanda-forever-lgbtq-representation-explainer-2022-11?IR=T> (dostęp: 20.05.2024).
- Alastair James. 2022. A timeline of the Marvel Cinematic Universe's LGBTQ representation. <https://www.attitude.co.uk/culture/a-timeline-of-the-marvel-cinematic-universes-lgbtq-representation-426232/> (dostęp: 15.05.2024).
- Arest Derek. 2016. Zabawy figurkami. <https://www.dwutygodnik.com/artukul/6482-zabawy-figurkami.html> (dostęp: 28.05.2024).
- Bajko Matthew S. 2021. Disneyland wouldn't let same-sex couples dance together until a gay teen sued in the 80's. <https://www.lgbtqnation.com/2021/10/disneyland-wouldnt-let-sex-couples-dance-together-gay-teen-sued-80s/> (dostęp: 25.09.2024).
- Bliar Elizabeth. 2022. After protests, Disney CEO speaks out against Florida's 'Don't Say Gay' bill. <https://www.npr.org/2022/03/08/1085130633/disney-response-florida-bill-dont-say-gay> (dostęp: 25.05.2024).
- Busse Kristina, Hellekson Karen. 2006. Introduction: Work in Progress. W: Fan Fiction and Fan Communities in the Age of the Internet. Karen Hellekson, Kristina Busse (Eds.). Jefferson North Carolina. 5-32.
- Callie Ahlgrim. 2019. 'Avengers: Endgame' directors revealed that one of Marvel's existing characters is gay, but fans are mocking the lackluster announcement. <https://www.businessinsider.com/russo-brothers-say-existing-marvel-mcu-character-is-gay-fan-reactions-2019-5?IR=T> (dostęp: 25.09.2024).
- Chanliu Pierre. 2023. Captain Marvel and Valkyrie's Relationship Explained: Are They Dating in The Marvels?. <https://thedirect.com/article/captain-marvel-valkyrie-girl-friend-relationship-the-marvels> (dostęp: 25.05.2024).
- Chicomonk. 2017. LGBTQ representation (and the lack thereof) in the Marvel Cinematic Universe. https://www.reddit.com/r/marvelstudios/comments/7bma6a/lgbtq_representation_and_the_lack_thereof_in_the/ (dostęp: 25.09.2024).

- Clark Travis. 2022. The creator of animated show 'Gravity Falls' shared censorship Disney sent him — like asking him to tone down signs of affection between two male characters. <https://www.businessinsider.com/gravity-falls-creator-shares-disney-censorship-notes-2022-6?IR=T> (dostęp: 25.09.2024).
- Crispim Fabio. 2023. Is Marvel set to introduce its first LGBT movie hero?. <https://www.attitude.co.uk/culture/film-tv/is-marvel-set-to-introduce-its-first-lgbt-movie-hero-288650/> (dostęp: 25.05.2024).
- Diaz Jaclyn. 2022. Florida's governor signs controversial law opponents dubbed 'Don't Say Gay'. <https://www.npr.org/2022/03/28/1089221657/dont-say-gay-florida-desantis> (dostęp: 25.09.2024).
- Easton Lee. 2013. "Saying No to Hetero-Masculinity: The Villain in the Superhero Film". *Cinephile. The University of Columbia's Film Journal* nr 9(2). 39–43. <https://ojs.library.ubc.ca/index.php/cinephile/article/view/198032/192435> (dostęp: 25.05.2024).
- Gibson Kelsie. 2024. A Timeline of Jonathan Majors' Legal Troubles: From His March Arrest to Assault Trial. <https://people.com/movies/jonathan-majors-controversy-timeline/> (dostęp: 20.05.2024).
- Gissen Lillian. 2023. Deadpool & Wolverine's 'constant gay jokes' leaves Marvel fans completely divided. <https://www.dailymail.co.uk/femail/article-13685515/deadpool-wolverine-marvel-film-controversy-gay-jokes-queerbaiting.html> (dostęp: 25.09.2024).
- Gorzka refleksja nad tęczowym urokiem – czym jest pinkwashing i dlaczego chcemy o tym mówić. 2016. <http://codziennikfeministyczny.pl/gorzka-refleksja-nad-teczowym-urokiem-czym-jest-pinkwashing-dlaczego-chcemy-tym-mowic/> (dostęp: 20.05.2024).
- Handman Tom. 2022. Disney Refuses To Edit Eternals' LGBTQ+ Representation For Int'l Countries. <https://screenrant.com/eternals-movie-lgbt-edit-representation-international-refusal-details/> (dostęp: 24.05.2024).
- Kobus Aldona. 2017. Podtekst zamiast reprezentacji. Queerbaiting jako strategia sprzedaży. W: *Seriale w kontekście kulturowym. Dyskurs, konwencja, prezentacja*. Daria Bruszevska-Przytuła, Monika Cichmińska, Anna Krawczyk-Łaskarzewska, Alina Naruszewicz-Duchlińska (red.). Olsztyn.144–146.
- Labonte Rachel. 2021. Sebastian Stan Supports Marvel Fans Shipping Sam & Bucky. <https://screenrant.com/falcon-winter-soldier-sam-bucky-ship-sebastian-stan-response/> (dostęp:25.09.2024).
- Lachenal Jessica. 2016. Joe Russo Calls Captain America: Civil War a "Love Story" Between Cap and Bucky. <https://www.themarysue.com/stucky-lives-maybe/> (dostęp: 25.05.2024).
- Lavietes Matt. 2022. Here's what Florida's 'Don't Say Gay' bill would do and what it wouldn't do. <https://www.nbcnews.com/nbc-out/out-politics-and-policy/floridas-dont-say-gay-bill-actually-says-rcna19929> (dostęp: 25.09.2024).
- LGBTQ Inclusion in Advertising & Media. 2024. <https://glaad.org/inclusion/> (dostęp: 2.10.2024).
- Locker Melissa. 2016. Twitter Really Wants Captain America and Bucky Barnes to Be a Couple. <https://time.com/4346498/captain-america-bucky-barnes-boyfriend/> (dostęp: 25.05.2024).
- Loki (@LokiOfficial). 2021. <https://twitter.com/LokiOfficial/status/1401569573455810561> (dostęp: 20.05.2024).
- Lubitow Amy, Davis Mia. 2011. "Pastel Injustice: The Corporate Use of Pinkwashing for Profit". *Environmental Justice* nr 4(2). https://www.researchgate.net/publication/265204785_Pastel_Injustice_The_Corporate_Use_of_Pinkwashing_for_Profit (dostęp: 25.05.2024).

- Martinelli Marissa. 2019. When Will Directors Learn to Stop Overhyping Their Movies' "Exclusively Gay Moment"?. <https://slate.com/culture/2019/04/avengers-endgame-gay-character-grieving-man-russo.html> (dostęp: 25.09.2024).
- McMillan Graeme. 2014. Kevin Feige: Marvel Has Plotted Films Through 2028. <https://www.hollywoodreporter.com/movies/movie-news/kevin-feige-marvel-has-plotted-693317/> (dostęp: 25.05.2024).
- Murawski Bartosz. 2015. „Marvel kręci filmy. Shared universe jako nowy trend w kinie hollywoodzkim”. *Ars Educandi* nr (12). 31–40.
- Murphy J. Kim. 2022. Marvel Studios Denounces Anti-LGBTQ Legislation Amid Disney's Handling of 'Don't Say Gay' Bill. <https://variety.com/2022/film/news/marvel-studios-lgbt-support-1235205976/> (dostęp: 25.09.2024).
- Oswald Anjelica. 2019. 'Avengers' star Tessa Thompson addresses playing Valkyrie as bisexual despite it not being in the script. <https://www.businessinsider.com/tessa-thompson-valkyrie-bisexual-thor-avengers-script-2019-5?IR=T> (dostęp: 26.05.2024).
- Parry Owen G. 2019. "Shipping" (as) Fandom and Art Practice. W: *Fandom As Methodology: A Sourcebook for Artists and Writers*. Catherine Grant, Kate Random Love (Eds). London. 127–146. <https://ualresearchonline.arts.ac.uk/id/eprint/18009/11/Shipping%20as%20Fandom%20and%20Art%20Practice.pdf> (dostęp: 25.05.2024).
- Pulliam-Moore Charles. 2022. Disney's queer characters won't hide its funding of real villains. <https://www.theverge.com/2022/3/10/22967765/disney-dont-say-gay-bill-chapek-florida-hrc> (dostęp: 20.05.2024).
- Quinn Kat. 2019. Of Marvel and Queerbaiting. https://fullcirclecinema.com/2019/06/01/full-circle-pride-month-of-marvel-and-queerbaiting/#google_vignette (dostęp: 20.05.2024).
- Robinson Joanna. 2021. How the Man Behind Loki Is Shaping Marvel's Phase 4 and Beyond. <https://www.vanityfair.com/hollywood/2021/06/loki-michael-waldron-doctor-strange-star-wars-rick-and-morty> (dostęp: 25.09.2024).
- Shared Universe [hasło]. b.d. <https://tvtropes.org/pmwiki/pmwiki.php/Main/SharedUniverse> (dostęp: 25.05.2024).
- Sharf Zack. 2022. Michaela Coel Agreed to Join 'Black Panther 2' Because Her Character Is Queer: 'It Felt Important for Me to Step In'. <https://variety.com/2022/film/news/michaela-coel-black-panther-2-character-aneka-queer-1235395219/> (dostęp: 25.09.2024).
- Shelly Jay. 2021. What should queer representation in the mcu even look like?. <https://nerdist.com/article/what-shoud-queer-representation-in-mcu-look-like/> (dostęp: 17.05.2024).
- Shipping [hasło]. b.d. <https://fanlore.org/wiki/Shipping> (dostęp: 25.09.2024).
- Sitek Wojtek. 2013. Zgłębiając (nowe) Kino Nowej Przygody. <http://artpapier.com/index.php?page=artykul&wydanie=182&artykul=3887> (dostęp: 25.09.2024).
- Sterhan Dahl. 2014. The rise of pride marketing and the curse of 'pink washing'. <https://theconversation.com/the-rise-of-pride-marketing-and-the-curse-of-pink-washing-30925> (dostęp: 25.05.2024).
- Terrace Dana. 2022. I'm fucking tired of making Disney look good [...]. <https://twitter.com/DanaTerrace/status/1500914620449447938> (dostęp: 25.05.2024).
- Trouble in Paradise: The Walt Disney Company. b.d. https://page.org/wp-content/uploads/2023/08/TROUBLEINPARADISE_case.pdf (dostęp: 25.05.2024).

Yehl Joshua. 2019. Marvel's Kevin Feige Responds to Gay Controversy in Avengers: Endgame. <https://www.ign.com/articles/2019/06/26/marvel-first-mcu-gay-hero-kevin-feige> (dostęp: 26.05.2024).

Zaczyk Mateusz. 2023. Kapitan Marvel miała mieć romans z Walkirią. Marvel usunął scenę w ostatniej chwili. <https://filmozercy.com/wpis/kapitan-marvel-miala-miec-romans-z-walkiria-marvel-usunal-scene-w-ostatniej-chwili> (dostęp: 25.05.2025).

Streszczenie

Artykuł przedstawia problematykę reprezentacji osób nieheteronormatywnych w filmach wchodzących w skład Marvel Cinematic Universe (MCU). Autorka prezentuje skróconą historię tej franczyzy medialnej, aby pokazać rządzące nią mechanizmy. Ponadto przywołuje pojawiające się chronologicznie postaci queerowe, pokazując, jak wiele czasu zajęło twórcom wprowadzenie homoseksualnej postaci, przy jednoczesnym promowaniu kolejnych filmów poprzez queerbaiting.

Who is afraid of queers? The problem of sexual minority representation in MCU films

Abstract

The article presents the issue of the representation of queer people in the films that are part of the Marvel Cinematic Universe (MCU). The author presents an abbreviated history of this media franchise in order to show the mechanisms that regulate it. In addition, she recalls queer characters appearing chronologically, showing how long it took the filmmakers to introduce a queer character, while promoting future films through queerbaiting.

Słowa kluczowe: MCU, querr, queerbaiting, reprezentacja, Disney, Marvel

Keywords: MCU, querr, queerbaiting, representation, Disney, Marvel

Gabriela Bieryt – kulturoznawczyni, ukończyła studia magisterskie na kierunku Media Content & Creative Writing na Uniwersytecie Komisji Edukacji Naukowej w Krakowie. Jej obszar zainteresowań oscyluje wokół tematów z zakresu *fan studies*, kultury popularnej oraz kina komiksowego.

